

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ТА ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Гаража О.П., кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Стаття розкриває напрями та особливості управління та оцінки земель лісогосподарського призначення в сучасних ринкових умовах. В результаті дослідження виявились загальні та специфічні інститути категорії земель лісогосподарського призначення, які сформували її інституціональну основу.

Ключові слова: інститут, лісогосподарські землі, нормативна грошова оцінка, режим, зонування.

Постановка проблеми

Одним із домінуючих завдань державної політики у сфері природокористування став розвиток лісового господарства з підвищенням соціальної, економічної та екологічної значущості лісів. В державній цільовій програмі «Ліси України» на 2010-2015 р. визначений збалансований розвиток лісового господарства із посиленням інституціональних основ управління ним. Більшість лісів України знаходяться у державній власності і підпорядковуються державним лісогосподарським підприємствам. Світовий досвід показує перевагу приватної власності на ліси, а догляд за ними проводиться дирекцією лісу, що є державною службою. Держава залишила за собою переважне право впливу на лісові землі завдяки стабільній системі управління ними. Сучасні ринкові умови вимагають гнучкості та адаптації управлінських рішень для

досягнення цілей, визначених державою щодо ведення лісового господарства. Досягнення такого стану можливе при розвиненій інституціональній основі управління категорією земель лісогосподарського призначення, що і становило проблему дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Особливості управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки широко освітлювалися і опрацьовувалися у наукових роботах багатьох вітчизняних вчених - Третьяка А. М. [1], Горлачука В. В., В'юна В. Г., Сохничя А. Я. [2] та ін. Удосконалення управління та оцінки земель лісогосподарського призначення потребує більш глибокого дослідження.

Метою статті є аналіз інституціональних основ управління та

оцінки земель лісогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу

Ліси є національним багатством нашої країни. Ліс – це тип природних комплексів. Виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції. До лісового фонду включають усі ліси в межах України. В його межах виділяють лісові ділянки вкриті лісовою рослинністю, лісові ділянки не вкриті лісовою рослинністю, земельні лісові ділянки. Лісові ділянки площею не менше 0,1 гектара включають до лісового фонду. Категорію земель лісогосподарського призначення формують лісові землі та нелісові землі. До лісових ресурсів відносять продукти лісу та їх корис-

ні властивості. Площа, зайнята лісовим фондом, становить 10,4 млн. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість території держави складає 15,9 %, а розподіл у природно-кліматичних зонах такий: Карпати – 42 %; Полісся – 26,8 %; Лісостеп – 13 %; Крим – 10,4 %; Степ – 5,3 %. За останні півстоліття площа лісів збільшилась на 21 % (або у півтора рази), запас деревини втричі. Територія України покрита лісами нерівномірно. Найбільші їх площі у Поліссі та Карпатах. За природно-кліматичними зонами значення оптимальної лісистості не досягається, внаслідок чого не має позитивного ефекту на навколишнє середовище (клімат, води, ґрунт, ерозія) і забезпеченості необхідним запасом деревини (рис.1).

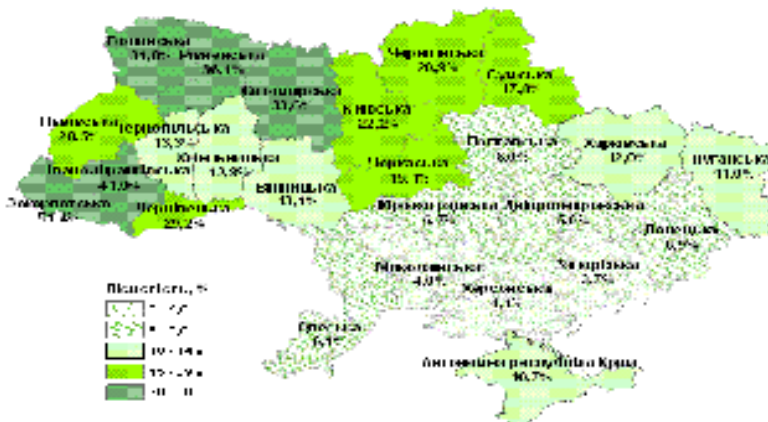

Рис. 1. Структура лісистості за адміністративно-територіальним поділом регіонального рівня України станом на 01.01.2015 р. [3]

До складу лісів входять понад 30 видів деревних порід. Переважаючими з них є: сосна (*Pinus silvestris*), дуб (*Quercus robur*), бук (*Fagus sylvatica*), ялина (*Picea abies*), береза

(*Betula pendula*), вільха (*Alnus glutinosa*), ясен (*Fraxinus excelsior*), граб (*Carpinus betulus*), ялиця (*Abies alba*) (рис. 2).

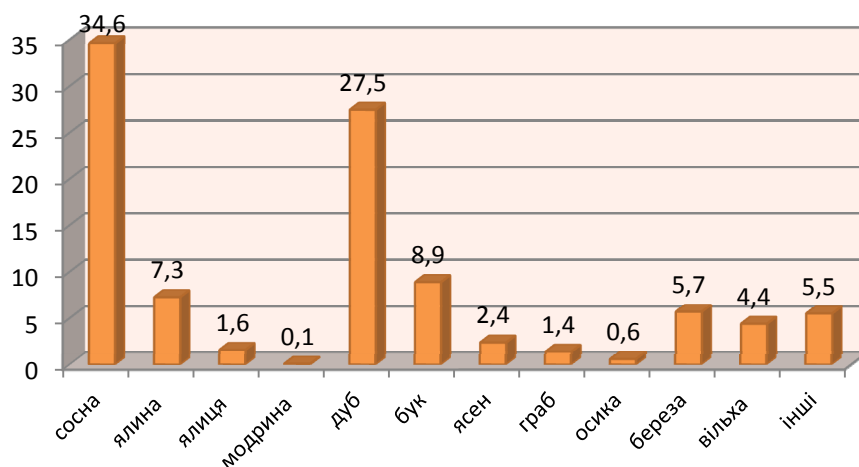
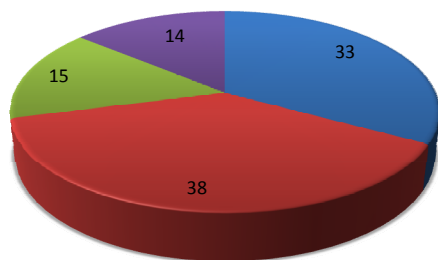

Рис. 2. Структура площі лісів України за переважаючими деревними породами станом на 01.01.2015 р. [3]

Щорічна зміна запасу деревини в середньому на 1 га складає 4,0 м3/га. Діапазон запасу деревини різниться за регіонами: максимальне значення

у Карпатах (5,0 м3/га), а мінімальне – у Степовій зоні (2,5 м3/га). Половина лісів України являються штучно створеними (рис. 3).

- записні ліси 3416 тис. га
- експлуатаційні ліси 3937 тис. га
- рекреаційно-оздоровчі ліси 1586 тис. га
- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення 1440 тис. га

Рис. 3. Структура площ категорій лісів України станом на 01.01.2015 р. [3]

Органи управління землями лісогосподарського призначення в період незалежності України зазнали значних спрощувальних змін (від міністерства до агентства) у такій послідовності:

1990-1997 рр. – Міністерство лісового господарства України;

1997-2010 рр. – Державний комітет лісового господарства України;

2010-2015 рр. – Державне агентство лісових ресурсів України.

Спрощення лісового міністерства призвело до передачі повноважень іншим міністерствам. Так, Державне агентство лісових ресурсів України входить до складу Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке визначає лісову політику. А Міністерство екології та при-

родних ресурсів України має повноваження з державного управління та регулювання землями цієї категорії. До задач Держлісагенства покладено вносити пропозиції до сфери державної лісової політики та її реалізація. На регіональному рівні – обласні управління лісового та мисливського господарства, на локальному – лісогосподарські підприємства.

До складу Міністерства екології та природних ресурсів України входить Державна екологічна інспекція України, яка має повноваження державного контролю за лісами усіх форм власності та дотримання лісового законодавства. Структура відомчої підпорядкованості земель лісогосподарського призначення станом на 01.01.2015 р. має велику різноманітність: Держлісагентству належить 73 %, органам місцевого самоврядування – 12 %, землі державної власності не надані у користування – 8 %, Мінприроди – 2 %, ДАЗВ України – 2 %, Мінінфраструктури – 1%, інші – 2 %. За Держлісагентством закріплено 4,4 млн. га (62,8 %) мисливських угідь, за Українським товариством мисливців і рибалок – 23,5 млн. га (25,3 %), користувачі інших форм власності – 9,5 млн. га (11,9 %).

Економічне значення лісового господарства у національній економіці незначне за результатами формування ВВП (0,4-0,5 %), але цей показник не враховує економічне значення екологічних функцій лісу. Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства сягають 6541,4 млн. грн., продукція лісозаготівель складала 479,9 млн. грн., або 89,7 %. За період 2000-2013 рр. динаміка продуктивності праці в середньому по Україні зросла у двічі (з 59 до 111,3 тис.грн/працівник), у тому числі у Поліссі - 156,5

тис.грн/працівник, Лісостеп та Карпати - 120,6–124,1 тис.грн/працівник, Степ - 30,0 тис.грн/працівник. Джерелами фінансування такі: 1) державний бюджет та власні кошти лісогосподарських підприємств (ліси державної власності); 2) місцевий бюджет та власні кошти лісогосподарських підприємств (ліси комунальної власності); 3) кошти лісовласників (ліси приватної власності) У 1995 р. державне фінансування складало 65 %, а у 2014 – 13 %. У 1995 р. власні кошти становили 35 %, а у 2014 р. – 87 %. Державне фінансування є недостатнім, тому більше 80 % витрат на лісове господарство забезпечується лісогосподарськими підприємствами і тільки біля 20 % складають кошти держави. Спеціалізовані державні та комунальні лісові підприємства займають 99,9 % усіх територій лісу. Згідно КВЕД підпадають під 4 групи: лісівництво (02.1), лісозаготівлі (02.2), недеревні продукти (02.3) та послуги (02.4). Вони ведуть таку фінансово-статистичну звітність: 1) звіт про виконання фінансового плану підприємства; 2) Форма № 1 - Баланс (Звіт про фінансовий стан); 3) Форма № 2 - Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід); 4) Форма № 3 - Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом); 5) Форма № 4 - Звіт про власний капітал; 6) Форма № 5 - Примітки до річної фінансової звітності; 7) Форма №10-ЛГ - Звіт про виконання виробничого плану по лісовому господарству. У 2014р. лісогосподарські підприємства. Біля 25 % податків сплачується до місцевих бюджетів. Соціальне значення полягає у тому, що 50 тис. осіб забезпеченні робочими місцями переважно у сільській

місцевості. Заробітна плата зросла майже в 15 раз у порівнянні з 2001р. (235 грн.) і склала 3479 грн. у 2014 р. Проводяться роботи з громадськістю та екологічне виховання населення. Таким чином посаджені 3,5 тис. га лісів і приймало участь біля 35 тис. чоловік у всіх заходах. Станом на 01.01.2015 р. налічується 15,7 % заповідних лісів, що підпорядковуються Держлісагенству та підлягають особливій охороні.

Порівняємо Порядок 2006 р. Та Порядок 2013 р. По визначенню нормативної грошової оцінки земель лісогосподарського призначення. В Порядку 2006р. було 2 методичні підходи: 1) для Полісся, Лісостепу - за встановленим нормативом середнього річного нормативного еконо-

мічного ефекту (просте визначення); 2) для Степу, Криму та Карпат – за розрахунковим середнім річним нормативним економічним ефектом (складне визначення). Вихідні дані: 1. Об'єкт оцінки – 3 га лісових земель у типі лісу С₃Б_к (бук); 2. Область – Івано-Франківська; 3. Природно-кліматична зона – Українські Карпати; 4. Категорія лісів – експлуатаційні; 5. Лісотаксовий пояс – II (ст.256.6.2.ПК); 6. Розряд лісових такс – 2 (відстань 21*1,1=23,1 км), ліси з рівнинним рельєфом (Кг=1,1); 7. Вік рубки головного користування – 80-90 років; 8. Термін обороту рубки – 80 років; 9. Середній діаметр 22 см (I клас товарності, 90 % ділових стволів); 10. Вирубувана деревина – 370 м³ (табл. 1).

1. Розрахунок середньої річної таксової вартості деревини, що вирубується за оборот рубки в порядку рубки головного користування та рубок догляду за лісом в еталонному деревостані типу лісу С₃Б_к в експлуатаційних лісах Українських Карпат Івано-Франківської області, грн/га

№ п/п	Показники	Товарна структура							
		ділова				технологічна сировина	дрова	відходи	Разом
		груба	середня	дрібна	разом				
1	Розподіл деревини, %	23	47	13	83	7	2	8	100
2	Розподіл деревини ¹ , куб. м	85,1	173,9	48,1	307,1	25,9	7,4	29,6	370
3	Таксова вартість ² , грн за 1 куб. м	196,6	125,66	42,12	х	29,48	3,68	х	х
4	Таксова вартість усього запасу, грн (р.3 x р.2)	16730,66	21852,27	2025,97	40608,90	763,53	27,23	х	41399,66
5	Таксова вартість запасу деревини від рубок догляду за лісом, 20%								8279,93
6	Таксова вартість усього запасу деревини від рубок догляду за лісом та рубок головного користування, грн								49679,59
7	Оборот рубки, років								80
8	Середня річна таксова вартість деревини від рубок догляду за лісом та рубок головного користування, грн (р.6 : р.7)								620,99

1. Розподіл деревини, % прийнято за відповідними нормативними матеріалами згідно породного складу у визначених природно-кліматичних умовах та діаметра дерева.

2. Таксову вартість прийнято за Податковим кодексом.

Середні річні планові виробничі витрати на лісовирощування наведені в табл. 4.4 Порядку. Вони дорівнюють 8,5 грн/га. Термін капіталізації встановлено на рівні 50 років. Коефіцієнт К1 для експлуатаційних лісів дорівнює 1,5. Коефіцієнт К2 приймається за даними табл. 4.8 на

рівні 1,2. Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки дорівнює $K=1,566$. $\text{Ц}=\text{Ел}*\text{Тк}*K1**K2*Ki=(620,99-8,5)*50*1,5*1,2*1,566=86324,34$ грн/га. Загальна грошова оцінка земельної ділянки площею 4 га станом на 01.01.2015 р. становить 345297,36 грн. (табл. 2).

2. Порівняльний аналіз методології нормативної грошової оцінки земельної ділянки лісу Івано-Франківської області станом на 01.01.2015 р.

№ п/п	Показник	Значення	
		Порядок 2006 р.	Порядок 2013 р.
1	Площа земельної ділянки, м ²	40000	40000
2	Методологія	$\text{Ц}=\text{Ел}*\text{Тк}*K1**K2*Ki$	$\text{Цн}=\text{Пд}*\text{Рд}*\text{Ск}*\text{Км}*\text{Кв}*\text{Кмц}*\text{Кі}$
3	Норматив рентного доходу (Рд) та нормативний середньорічний економічний ефект (Е), грн/м ²	Е = 620,99	Рд = 0,0063
4	Термін капіталізації та строк капіталізації, років	Тк = 50	Ск = 50
5	Коефіцієнт, який враховує вид використання ділянки	-	$\text{Кв}=\text{Кв1}*\text{Кв2}*\text{Кв3}*\text{Кв4}$ $\text{Кв} = 1*1*11,4458*1=11,4458$
5.1	коефіцієнт, який враховує склад угідь земельної ділянки Кв1	-	1,0000
5.2	коефіцієнт, який враховує регіональні відмінності Кв2	-	1,0000
5.3	коефіцієнт, що враховує продуктивність лісових насаджень Кв3	-	11,4458
5.3.1	коефіцієнт, який враховує тип лісорослинних умов Кл1	-	5,087
5.3.2	коефіцієнт, який враховує ефект від використання Кл2	К1=1,5	1,5
5.3.3	коефіцієнт, який враховує відповідність фактичної лісистої території Кл3	К2 = 1,2	1,5
5.4	коефіцієнт, що враховує продуктивність водних об'єктів Кв4	-	1
6	Коефіцієнт, який враховує належність земельної ділянки до земель природно-заповідного Кмц	-	1
8	Коефіцієнт індексації	Ки = 1,566	Ки = 1,249
9	НГО, грн./м ²	Цн = 8,632434	Цн = 4,50
10	Загальна НГО земельної ділянки, грн.	345 297,36	180 000,00

Аналіз показує, що за Порядком 2013 р. нормативна грошова оцінка лісової земельної ділянки менша в 1,9 рази.

Вихідні дані: земельна ділянка лісу площею 3 га Вовчанського ра-

йону Харківської області віднесена до експлуатаційних лісів, а відстань до нижнього складу – 19,8 км. Тип лісорослинних умов – D2. Розряд лісових такс – 3 (відстань 19,8*1,1=21,78 км), ліси з рівнинним

рельєфом ($K_g=1,1$). Аналіз показує, ділянки менша на 4710,24 грн. (в що за Порядком 2013 р. нормативна 0,08 рази) (табл. 3). грошова оцінка лісової земельної

3. Порівняльний аналіз методології нормативної грошової оцінки земельної ділянки лісу Харківської області станом на 01.01.2015 р.

№ п/п	Показник	Значення	
		Порядок 2006 р.	Порядок 2013 р.
1	Площа земельної ділянки, м ²	30000	30000
2	Методологія	$\text{Ц}=\text{Ел}*\text{Тк}*K1*K2*Ki$	$\text{Цн}=\text{Пд}*\text{Рд}*Cк*Kм*Kв*Kмц*Ki$
3	Норматив рентного доходу (Рд) та нормативний середньорічний економічний ефект (Е), грн/м ²	$E = 126,6$	$\text{Рд} = 0,0063$
4	Термін капіталізації та строк капіталізації, років	$\text{Тк} = 50$	$\text{Ск} = 50$
5	Коефіцієнт, який враховує вид використання ділянки	-	$Kв=Kв1*Kв2*Kв3*Kв4$ $Kв = 1*1*5,3172*1=5,3172$
5.1	коефіцієнт, який враховує склад угідь земельної ділянки Кв1	-	1,0000
5.2	коефіцієнт, який враховує регіональні відмінності Кв2	-	1,0000
5.3	коефіцієнт, що враховує продуктивність лісових насаджень Кв3	-	5,3172
5.3.1	коефіцієнт, який враховує тип лісорослинних умов Кл1	-	2,532
5.3.2	коефіцієнт, який враховує ефект від використання Кл2	$K1=1,5$	1,5
5.3.3	коефіцієнт, який враховує відповідність фактичної лісистості території Кл3	$K2 = 1,3$	1,4
5.4	коефіцієнт, що враховує продуктивність водних об'єктів Кв4	-	1
6	Коефіцієнт, який враховує належність земельної ділянки до земель природно-заповідного Кмц		1
8	Коефіцієнт індексації	$Ki = 1,566$	$Ki = 1,249$
9	НГО, грн/м ²	$\text{Цн} = 19,32992$	$\text{Цн} = 2,09$
10	Загальна НГО земельної ділянки, грн.	57989,76	62700,00

Кадастрова система на землях лісогосподарського призначення представлена галузевим кадастром – Державний лісовий кадастр, основу якого складає державний земельний кадастр. Його метою є ефективна організація охорони і захисту лісів, їх раціонального вико-

ристання, відтворення та контролю. Він містить: 1) облік якісного і кількісного стану; 2) поділ лісів на категорії; 3) грошову оцінку лісів; 4) інші показники. Ведеться Держлісагентством за єдиною системою за кошти державного бюджету. Облік лісів включає відомості

про кожну лісову ділянку за площею, кількісними та якісними показниками за матеріалами лісовпорядкування. Моніторинг лісів - система постійного спостереження, оцінки і прогнозу динаміки кількісного і якісного стану лісів [4]. Він є складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища. При управлінні лісами та лісокористуванням проводиться оцінка відповідності системи ведення лісового господарства міжнародним вимогам і видається сертифікат. Контроль за раціональним використанням і охороною лісів покладено на Державну екологічну інспекцію. Правовою основою є Лісовий Кодекс (21.01.1994 № 3852-ХІІ), Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України (20.06.2007 р. № 848), Інструкція про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів (01.10.2010 № 298), Інструкція з впорядкування лісового фонду України (2014 р.) та ін.

Висновки

Інституціональні основи управління та оцінки земель лісогосподарського призначення мають значний розвиток та наробки. Охоплюють облік, планування використання, організації, мотивацію та контроль за лісовими ресурсами. Крім загальних інститутів управління створений спеціальний – Лісовий. З самого початку незалежності України землі лісів були сформовані у окрему категорію за цільовим призначенням – землі лісогосподарського призначення. В Україні домінує державне управління землями лісів. В управлінському механізмі ваго-

мість належить місцевим органам влади. На майбутнє необхідно підпорядковувати всі землі лісів єдиному органу управління.

Список літератури

1. Третяк А. М. Управління земельними ресурсами: навч. посібник / Третяк А. М., Дорош О. С. За редакцією А. М. Третяка. – Вінниця : Нова Книга, 2006 – 360 с.
2. Горлачук В. В. Управління земельними ресурсами: навч. посіб. / В. В. Горлачук, В. Г. В'юн, А. Я. Сохнич ; за заг. ред. В. Г. В'юна. – Миколаїв : МФ НАУКМА, 2002. – 316 с.
3. Ліси України: звіт Держлісагенства за 2014 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>
4. Лісовий кодекс України: прийнятий 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ / Редакція від 01.01.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

В статье рассмотрены институциональные основы управления и оценки земель лесохозяйственного назначения в современных рыночных условиях. Проведенный анализ показывает значительные институциональные наработки в сфере управления лесными ресурсами, но также освещает недостатки и пути дальнейшего развития.

Ключевые слова: лесной институт, земли лесохозяйственного назначения, нормативная денежная оценка, управление, лесохозяйственное предприятие.

The article describes the institutional bases of management and evaluation of forest land in the modern market conditions. The analysis shows important institutional achievements in the field of forest management, but also elucidate disadvantages and ways of further development.

Keywords: forest institute, land of forest purpose, normative monetary evaluation, management, forest enterprise.